

Przywołanie zapomnianej Arkadii – ogrodów rezydencjonalnych Hrabstwa Kłodzkiego

Mieczysław K. Leniartek

Recalling the
Forgotten Arcadia
– the Residential
Gardens of
Kłodzko County

Wprowadzenie

Introduction

Historyczne ogrody rezydencjonalne – te zachowane do dzisiaj i te już nieistniejące znane zaledwie z dawnej ikonografii lub pisemnych relacji – zawsze zawierają w sobie pewien przekaz. Motywem przewodnim tej specyficznej narracji jest transformacja ogrodów w odpowiedzi na coraz to nowe potrzeby oraz odczucia estetyczne ich założycieli [Bogacz, Cetwiński, Kościk 1996]. Obok treści uniwersalnych zawartych w krajobrazie ogrodów, jak styl i moda, pojawia się tu wymiar jednostkowy w postaci odzwierciedlonych w krajobrazie ambicji, zainteresowań, przeżyć i marzeń ich twórców [Lichaczow 1991]. Wtopione w szersze tło, ogrody wraz z ich tkanką materialną, jak też symboliczną i metaforyczną składają się na *genius loci* miejsca ich lokalizacji, jak też decydują o specyfice regionu i poczuciu tożsamości lokalnej.

Przykładem oddziaływania krajobrazu w skali ogrodów rezydencjonalnych na kształtowanie wizerunku specyficznego obszaru jest ziemia kłodzka. Ta historyczna kraina należy do Dolnego Śląska, obejmująca południowo-wschodnią część Sudetów Środkowych i zachodnią część Sudetów Wschodnich, z Kotliną Kłodzką w centrum, znana była od XIII w. jako *terra Glacensis, comitatus Glacensis* czy *Glatzer Land*. W 1459 r. utworzone zostało

tu Hrabstwo Kłodzkie (*Grafschaft Glatz*), które istniało do 1945 r. i wyróżniało się pewną autonomią, niezależnie od zmieniających się statusu własnościowego i przynależności politycznej. Specyficzne dla ziemi kłodzkiej fizjografia, organizacja życia społecznego i sposób gospodarowania znalazły odzwierciedlenie w oryginalnym krajobrazie. Istotnym jego elementem było ponad sześćdziesiąt zamków, zespołów dworskich i pałacowych, które powstawały od XIII do XIX w. Ich śladem są ruiny średniowiecznych zamków Karpień, Szczerba i Homole, zachowane wieże rycerskie i dwory szlacheckie w Żelaznie, Starej Łomnicy, Ścinawce Dolnej i Krosnowicach, oraz zamki i pałace w Międzyzlesiu, Jeleniowie, Trzebieszowicach, Pławnicy, Stroniu Śląskim, Ołdrzychowicach, Wilkanowie i Ratnie.

Zapoczątkowane w średniowieczu, a następnie rozwijane w okresach renesansu, baroku i klasycyzmu założenia dworskie i pałacowe obejmowały budynki rezydencjonalne i gospodarcze oraz przyległe do nich ogrody. Poprzez popularyzację kultury ogrodniczej, jak też klasycznej sztuki ogrodowej założenia te miały znaczący wpływ na kształt przestrzeni fizycznej, wzbogacając ją o różnorodne treści artystyczne, jak i symboliczne. Oddziaływały również na sferę społeczną w skali lokalnej, będąc miejscem pracy dla okolicznej ludności. W skali regionalnej były wpływowymi ośrodkami kulturowymi upowszechniającymi

wzory z innych obszarów europejskich, ale też budującymi poczucie specyfiki śląskiej w oparciu o cechy przestrzeni geograficznej i duchowej. Obecnie zaniedbane, często utracone bezpowrotnie, stanowią odkrywany na nowo potencjał intelektualny dla współczesnego pokolenia¹.

Ilustracją rozważań na temat specyfiki ogrodów dawnego Hrabstwa Kłodzkiego są trzy obiekty: pałace w Gorzanowie, Wilkanowie i Trzebieszowicach. Pomimo pewnych różnic pomiędzy nimi wynikających z miejsca lokalizacji oraz funkcji, wielkości programu i cech pierwotnego rozplanowania, a także późniejszych przekształceń i stanu zachowania, składają się one na krajobraz fizyczny, a także krajobraz duchowy współczesnej ziemi kłodzkiej. Opisuując ogrody starano się też wykazać indywidualny rys każdego z nich, a odzwierciedlający osobowość założyciela-twórcy. Przywołanie utraconych wartości, a także próba ich restytucji, jak w przypadku założenia ogrodowego w Trzebieszowicach, może być świadectwem pamięci o korzeniach kulturowych [Jałowiecki 1989], jak również stanowić podstawę kontynuacji tradycji sztuki architektury krajobrazu i zachętę do poszukiwań nowych środków wyrazu.

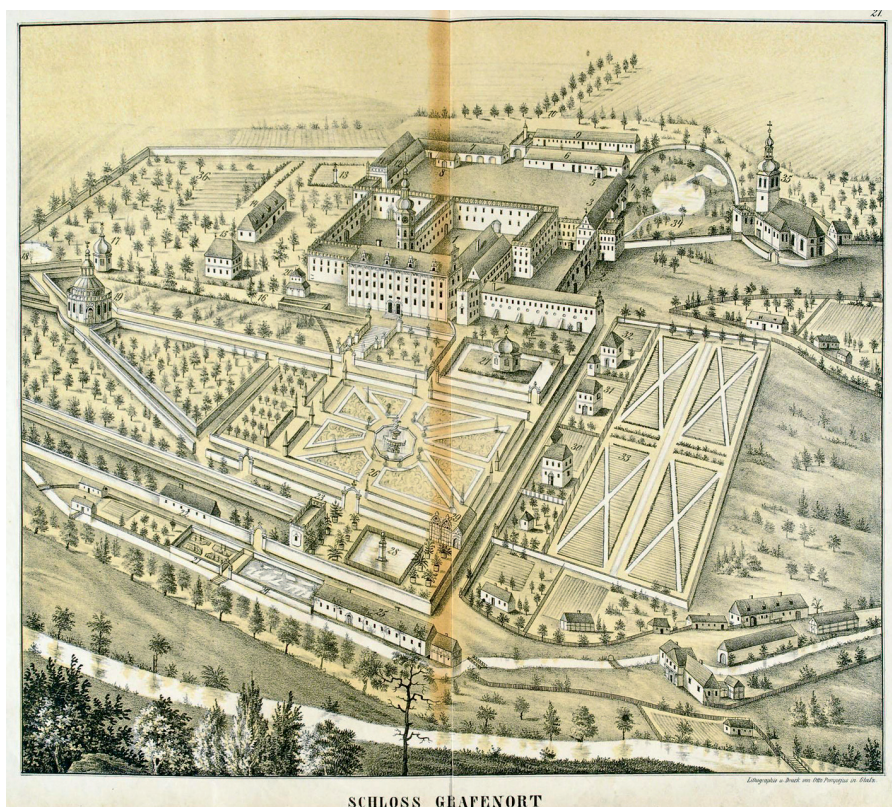
Ogród Johanna Friedricha von Herbersteina w Gorzanowie

The garden of Johann Friedrich von Herberstein in Gorzanów

Rezydencja w Gorzanowie (*Grafenort*) była największą i najbardziej wyróżniającą się pod względem architektonicznym siedzibą magnacką w Hrabstwie Kłodzkim. Jej początek wyznaczyła budowa ok. 1573 r. renesansowego dworu w istniejących tu wówczas w pobliżu ruin średnio-wiecznego zamku. Dwór został przebudowany z początkiem XVII w. przez Hansa Arbogasta von Annenberg w duże założenie dworskie, którego częścią był ogród ozdobny. Jego śladem jest widoczny w późniejszej ikonografii *giardino secreto* – kameralny, wydzielony z większego założenia ogród, podzielony na małe kwatery z kwiatami i ziołami, wzorowany na renesansowym ogrodzie *Villi* włoskiej z XVII w. Innym nawiązaniem do renesansowych wzorów było *Nympheum* wzniesione w ogrodzie w latach 1637–1638 i 1640. Ten przekryty kopułą pawilon, do którego prowadziły dwie aleje żywopłotowe, mieścił otoczoną wieńcem pomieszczeń kolistą salę z sadzawką pośrodku. Wnętrze miało wygląd grotty z tufu wulkanicznego dekorowanej stiukami o motywach

mitologicznych i roślinnych oraz rzeźbami inspirowanymi twórczością Berniniego. Pawilon ten jest połączeniem dwóch tradycji sztuki ogrodowej: włoskiej – w postaci naturalistycznie aranżowanej grotty ze źródłem i austriackiej – w formie wolnostojącego małego budynku o przeznaczeniu wypoczynkowym, którego pierwowzorem był belweder w ogrodzie pałacu cesarskiego Schönbrunn w Wiedniu. Rozwiązanie gorzanowskiego *Nympheum* stało się z kolei wzorem dla pawilonu belwederowego w Nachodzie w Czechach [Eysymontt, Kutzner 1959].

Dwór na zlecenie Johanna Friedricha von Herbersteina został rozbudowany przez Lorenzo Nicelli w latach 1653–1678 i uzyskał formę barokowego pałacu. Otaczający go obszar o powierzchni 6,6 ha został zamknięty kamiennym murem. Poniżej tarasu, na którym znajduje się pałac, założono regularny barokowy ogród ozdobny (*Lustgarten*). Kanwę kompozycji stanowiły cztery drogi krzyżujące się w centrum zaakcentowanym fontanną. Pomędzy nimi znajdowały się podzielone na pola partery kwiatowe z rysunkiem krętej wici, ograniczone bosketami. Pałac powiązany został z ogrodem poprzez *sala terena* – bogato dekorowane stiukami o motywach roślinnych – pomieszczenie w przyziemiu. W wydzielonej ogrodzeniem części ogrodu zbudowano mały *Lusthaus*, który prawdopodobnie był jadalnią ogrodową. Całość założenia uzupełniała bażanciarnia, oranżeria

Gorzanów, litografia O. Pompejusa z 1862 r. według rysunku F. B. Wenera z 1738 r. (źródło: zbiory Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

Gorzanów, lithograph by O. Pompejus from 1862, according to a drawing by F. B. Werner from 1738. (source: collections of Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

Hieronima von Herbersteina. Z teatrem tym związany był Karl Eduard von Holtei (1798–1880), niemiecki poeta romantyczny, pisarz, aktor i reżyser teatralny. Park w Gorzanie, a także cała Ziemia Kłodzka stały się źródłem inspiracji dla jego twórczości literackiej [Oniszczyk-Awiżeń, Toczyńska-Rudysz 1998], czego świadectwem są *Schlesische Gedichte (Wiersze śląskie)* i *Briefe aus und nach Grafenort (Listy gorzanskie)* napisane w regionalnym dialekcie².

Park pałacowy w Gorzanie jest przykładem założenia opartego o renesansowe i barokowe wzory funkcjonalne, kompozycyjne i dekoracyjne, upowszechnione w XVI i XVII wieku w Europie. Rangę artystyczną tego założenia potwierdza fakt, że stało się ono wzorem dla twórców ogrodów pałacowych w Nachodzie w Czechach, a także w Kromieřu na Morawach, gdzie skopiowano gorzanską grootę – pawilon ogrodowy. Krajobraz parku pałacowego w Gorzanie wyznaczał poziom artystyczny twórcom ogrodów rezydencjonalnych ziemi kłodzkiej, a w jego kolejnej odsłonie stał się natchnieniem twórczości literackiej i teatralnej, co uczyniło to miejsce znaczącym ośrodkiem kształtującym regionalny, śląski charakter.

Po likwidacji majątku gorzanskiego w 1945 r. założenie pałacowe ulegało stopniowemu zniszczeniu i obecnie pozostaje w stanie opuszczenia i zaniedbania. Pewną

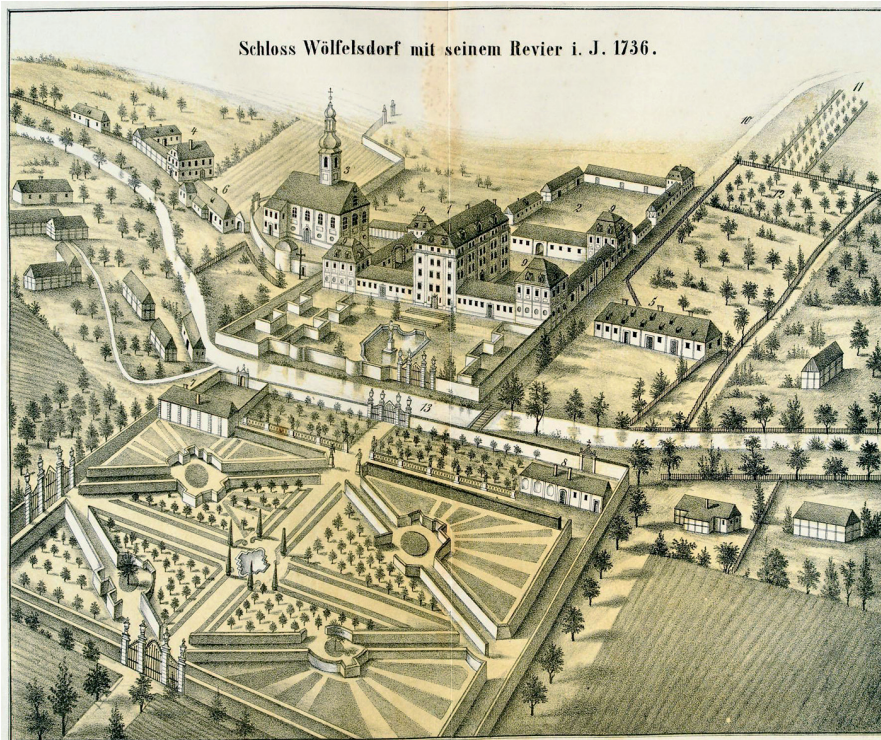
i dworski zwierzyńiec. Kompozycja parku nawiązywała do barokowych ogrodowych wzorów włoskich, powielanych wówczas w całej Europie. Z czasem założenie uległo rozbudowie, czego dowodzi rysunek śląskiego rysownika i topografa Friedricha Bernharda Wenera z 1738 r. powielony na litografii Otto Pompejusa z 1862 r., ukazujący takie elementy jak: ogród ozdobny, staw Meluzyny, strzelnicę, mały bosket obok ogrodu kwiatowego, wielki bosket z grocią, wielki sad z usytuowanymi w nim bażanciarnią i ptaszarnią, salę gry w kule, szkołę jazdy, oranżerię i ogród letni. Można tu dopatrzeć się analogii do austriackich wielkich, zamkniętych założeń dworskich o rozbudowanym programie. Bogaty program życia dworskiego otoczonego murami parku pałacowego w Gorzanie ma unikalny charakter i nie występuje w żadnej innej rezydencji na Śląsku [Eysymontt 1968].

Formalny, barokowo-renaissance'owy park został w 1775 r. przekształcony w romantyczny park angielski. Rekompozycja polegała na zastąpieniu kamiennego obramowania tarasu skarpią, usunięciu parterów kwiatowych i założeniu rozległego trawnika ograniczonego swobodnie rozmieszczonymi drzewami. Wyburzeniu uległa większość budowli ogrodowych, a pozostałościami pierwotnego założenia pozostały tylko grota osłonięta przez wielki bosket i strzelnica, którą w 1800 r. przebudowano na klasycystyczny pawilon – świątynkę. W tym czasie dawny ozdobny basen przekształcono w nieregularny staw. W 1889 r. park został udostępniony publiczności.

Wyrafinowane pod względem artystycznym założenie rezydencjonalne było ważnym ośrodkiem życia kulturalnego o randze regionalnej. W pierwszej połowie XIX w. działał tu teatr dworski, realizując pasję

Wilkanów, litografia O. Pompejusa z 1862 r. według rysunku F. B. Wenera z 1736 r.
(źródło: zbiory Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

Wilkanów, lithograph by O. Pompejus from 1862, according to a drawing by F. B. Werner from 1736. (source: collections of Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

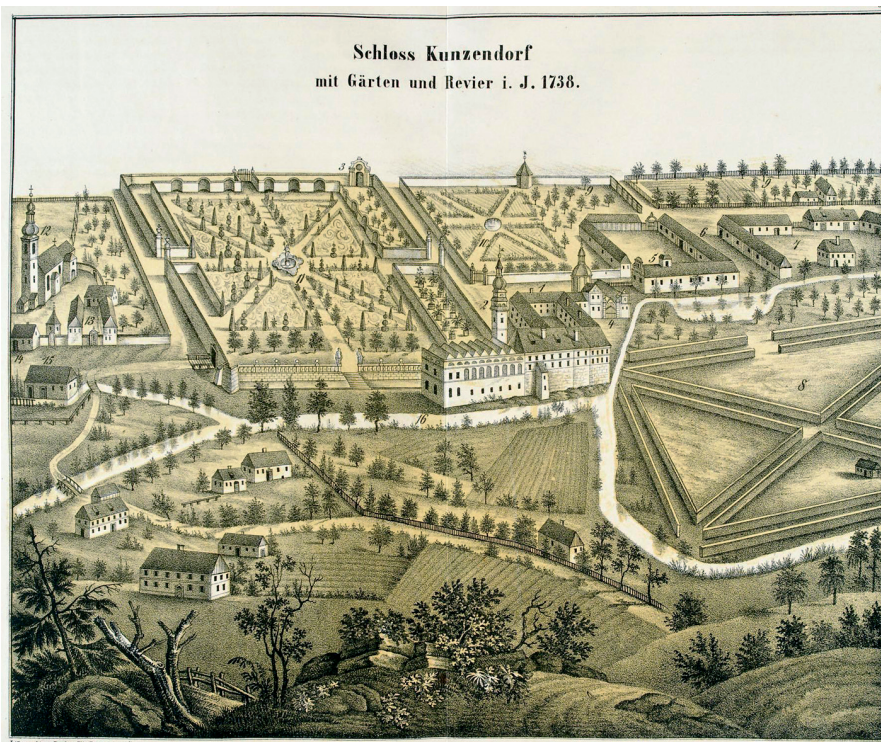
nadzieję pozytywnych zmian stanowi działania lokalnej społeczności skupionej w powstałym w 2000 r. Towarzystwie Miłośników Gorzanowa, zmierzające do przywrócenia świetności zabytkowemu założeniu.

Ogród Michaela Wenzela II von Althana w Wilkanowie

The garden of Michael Wenzel II von Althana in Wilkanów

Jedną z pierwszych i najbardziej znamienitych rezydencji magnackich na ziemi kłodzkiej powstała w Wilkanowie (*Wölfelsdorf*). Powstała tu w drugiej połowie XVI w. renesansowy dwór. Obronna forma okazałego domostwa otoczonego fosą, której ślady do dzisiaj widoczne są od południowej strony, wskazuje na to, że pierwotne założenie nie posiadało ogrodu dworskiego.

Dwór był powiększony ok. 1600 r., a następnie w latach 1661–1686 przebudowany w stylu barokowym przez Jacopo Carove na letnią rezydencję dla Michaela von Althana. Ogród przypałacowy został założony z inicjatywy Michaela Wenzela II von Althana w latach 1700–1708, prawdopodobnie wg projektu André Le Nôtre [Staffa 1994]. Ogród usytuowano od południa budynku i ogrodzono wysokim kamiennym murem. Był on zakomponowany osiowo, z basenem

Trzebiezowice, litografia O. Pompejusa z 1862 r. według rysunku F. B. Wenera z 1738 r.
(źródło: zbiory Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

Trzebiezowice, lithograph by O. Pompejus from 1862, according to a drawing by F. B. Werner from 1738. (source: collections of Muzeum Ziemi Kłodzkiej)

z fontanną pośrodku i meandrującym żywopłotem po bokach, który stanowił tło dla rzeźb i wazonów. Symetrię podkreślały dwa równoległe usytuowane ganki altanowe umieszczone po obu stronach basenu. W sąsiedztwie ganków stały rzędy kamiennych rzeźb figuralnych, które odwołując się do mitologii, poza doznaniem estetycznymi, zawierały w sobie przekaz literacki.

Ten program zdobniczy ogrodu w Wilkanowie jest charakterystyczny dla ówczesnych śląskich ogrodów rezydencjonalnych, a swym bogactwem wręcz wyróżnia go spośród innych założeń. Ogród pałacowy powiązaniem ganków altanowych z rzeźbami nawiązuje do siedemnastowiecznych ogrodów południowo-niemieckich i holenderskich, swoją osiową kompozycją do francuskich tendencji planistycznych z pierwszej połowy XVIII w., a poprzez meandrujący żywopłot jako obramienie osi ogrodowej do innych śląskich ogrodów znamienitych rezydencji z XVIII w. Można też dopatrzeć się w nim wcześniejszych włoskich wpływów w postaci zaokrąglonych nisz w murze okalającym posiadłość, wykazujących podobieństwo do grot wodnych lub formy obronnej bastei [Eysymontt 1968]. Ślady tego ogrodu widoczne są obecnie jedynie w postaci muru ogrodzeniowego, bramek ogrodowych i rzeźb ozdobnych.

Ponieważ ogród przypałacowy nie był wystarczająco reprezentacyjny, ok. 1710 r. na przeciwległym brzegu rzeki założono duży regularny

ogród dworski również autorstwa André Le Nôtre. W ogrodzie tym umieszczono oranżerię oraz dom ogrodnika. Na wzgórzu w kierunku południowo-zachodnim od pałacu założono lasek (zwierzyniec) i bażanciarnię. Z tego lasu poprowadzono w kierunku południowym, do głównej siedziby majoratu Althanów w Międzyzlesiu, podwójną aleję lipową. To zrealizowane tylko częściowo założenie jest świadectwem całościowego traktowania krajobrazu ziemi kłodzkiej, prekursorskiego w stosunku do innego, późniejszego, bo dziewiętnastowiecznego wielkoobszarowego rozwiązania krajobrazowego doliny parkowej z Kotliny Jeleniogórskiej.

Głównym motywem kompozycyjnym dużego francuskiego ogrodu były krzyżujące się ścieżki obrzeżone szpalerami żywopłotowymi, podobnie jak w innych ogrodach ziemi kłodzkiej, np. w Gorzanowie i Trzebieszowicach. Ogród wilkanowski wyróżniał się spośród nich wydzieleniem ozdobną kamienną balustradą placu w pobliżu budynku mieszkalnego ogrodnika i oranżerii. Był on przeznaczony na wystawianie południowych roślin, m.in. kawowców, aloesów, ananasów i cytryn, co odpowiadało siedemnastowiecznej tradycji letnich ogrodów [Eysymontt 1968]. Również i ten ogród był bogato dekorowany wazonami o motywach kwiatowo-owocowych ustawionych na postumentach i na murach ogrodowych oraz licznymi statuami bogów. Dwa wazony ogro-

dowe z pocz. XVIII w. wykute w piaskowcu i reprezentujące „warsztat lesicki” zachowały się przy drodze do pałacu [Kalinowski 1987]. Podobne rzeźby znajdują się w siedzibie Althanów w Międzyzlesiu.

Pałac był przebudowany i restaurowany w XIX i XX w. Po 1945 r. zaniedbany i jedynie zabezpieczony w latach 80. XX w. Obecnie z dawnego parku zachowały się jedynie poważnie zniszczone fragmenty kompozycji ogrodowo-parkowej: nieliczne drzewa, lipowa aleja, mur z bramą i elementy małej architektury.

Wydaje się, że pomimo pewnych niedoskonałości kompozycji ogrodów wynikających z ograniczonych powierzchni oraz niekorzystnego kształtu miejsca lokalizacji, a także nie w pełni zrealizowanego programu widocznego na szkicu Wernera z 1736 r., spełniły one istotną rolę w rozwoju założeń ogrodowych Hrabstwa Kłodzkiego. Wynika to z przyjęcia i popularyzacji przez jego twórcę obowiązujących wówczas w Europie wzorów założeń tego typu. Zamysł połączenia aleją dwóch rezydencji w różnych miejscowościach świadczy o postrzeganiu krajobrazu w skali regionu. Praktyczny wymiar miało stworzenie we wsi Lesica koło Międzyzlesia warsztatu kamieniarskiego, w którym wyrabiano artystyczne elementy dekoracyjne dla ogrodów Hrabstwa Kłodzkiego.

Trzebieszowice – założenie pałacowo-ogrodowe od strony podjazdu
Fot. T. Gmerek

Trzebieszowice – garden-palatial foundation from the side of the driveway

Ogród Georga Freiherra von Wallisa w Trzebieszowicach

The garden of Georg
Freiherr von Wallisa in
Trzebieszowice

Zaczątkiem dzisiejszego Pałacu na Skale (*Steinhof*) w Trzebieszowicach (*Kunzendorf an der Biele*) była siedziba rycerska wzniesiona na zakolu Białej Łądeckiej. Na ruinach tej budowli wybudowano w latach 1550–1625 renesansowy dwór z wewnętrznym dziedzińcem, składający się z budynku mieszkalno-administracyjnego, domu czeladnego i z budynków gospodarczych. Zapewne przy dworze założono wówczas ogród, co zdaje się potwierdzać występowanie w późniejszym, znanym z ikonografii rozplanowaniu ogrodu, w jego zachodniej części, czterech kwadratowych małych pól z kwiatami i ziołami, okolonych żywopłotami lub rzędami drzew.

Dwór pod koniec XVII w. stał się własnością von Wallisów, którzy nadali mu cechy barokowego pałacu. Stał się on główną siedzibą rodu na ziemi kłodzkiej. Pierwotny renesansowy ogród rozbudowany został przed 1720 r. przez Georga Freiherra von Wallisa do formy barokowego, wielko-dworskiego ogrodu. Założenie ogrodowe składało się z trzech części swobodnie rozmieszczonych w stosunku do samego pałacu. Nie

Trzebieszowice – widok ogólny
Fot. A. Chilińska

Trzebieszowice – general view

Trzebieszowice – założenie pałacowo-parkowe od strony rzeki
Fot. A. Chilińska

Trzebieszowice – palace-park foundations from the riverside

nawiązywało ono do obowiązującej wówczas klasycznej osiowej zasady kompozycji. Głównym elementem rozplanowania był regularny, czworoboczny ogród ozdobny założony na splantowanym terenie otoczonym murem z dwoma bramami. W tak uformowanej, wydzielonej przestrzeni wyznaczono przy pomocy wysokiego, formowanego żywopłotu ogrody: kwietny i letni. Drugim elementem założenia były ogród warzywny i sad, zlokalizowane koło zabudowy gospodarczej, a trzecim zwierzyńiec i bażanciarnia na terenie przyległym do zamku od strony wschodniej. Ważnym elementem kompozycyjnym założenia ogrodowego była rzeka Biała Łądecka. Ten układ wczesnobarokowego bogatego ogrodu dworskiego widoczny jest na litografii z 1738 r.

Dalsza rozbudowa zespołu pałacowego miała miejsce w połowie XVIII w. Nowo skomponowany ogród składał się z dwóch części. Pierwsza, przyległa do pałacu, zachowała dotychczasową lokalizację oraz regularny plan. Wzbogacony jednak został program tej części ogrodu o takie obiekty, jak teatr, strzelnica, kręgielnia, ujeżdżalnia i oranżeria. Wykonano wówczas też nowy mur kamienny otaczający posesję, przebudowano mur oporowy z balustradą ograniczającą taras przypałacowy, a nad rzeką ukształtowano nowy taras widokowy. Druga część ogrodu, na terenie dawnego zwierzyńca, została ukształtowana bardziej swobodnie, z wykorzysta-

niem naturalnego układu łąk i lasów, polany ze starodrzewem, strugi ze stawami oraz sztucznego wzniesienia [Eysymontt 1984a].

Barokowy ogród został przekształcony w pierwszej połowie XIX w. w park krajobrazowy o charakterze dendrologicznym. Jego główna, regularnie rozplanowana część została, zgodnie z modą obowiązującą w epoce, wzbogacono o drzewa i krzewy egzotyczne, a otaczający go mur kamienny osłonięto roślinnością. W kompozycji wyeksponowano teren nadrzeczny, nadając mu cechy stylowego parku o cechach krajobrazowych zbliżonych do naturalnego. Układ kompozycyjny parku wzboga-

cono w trakcie kolejnej przebudowy pałacu w latach 1903–1905. Utworzono wówczas szereg osi widokowych na park, rzekę, wieś i okoliczne wzniesienia.

Dzięki starannie zaplanowanemu parkowi otoczenie pałacu w Trzebieszowicach uważane było w XIX w. za jedno z najpiękniejszych na ziemi kłodzkiej. Stanowiło też jedną z większych atrakcji turystycznych na szlaku rezydencji położonych wzdłuż Białej Łądeckiej. Dowodem zainteresowania jest pobyt w tym miejscu w 1813 r. pruskiego króla Fryderyka Wilhelma III, a także cara Aleksandra I.

W drugiej połowie XX w. założenie ogrodowe uległo częściowemu zniszczeniu. W jego najstarszej części, w następstwie przypadkowych nasadzeń drzew, zatarcia uległo rozplanowanie i system osi kompozycyjno-widokowych, wyburzona została też oranżeria. Przywrócenie świetności parku nastąpiło z początkiem XXI w. i związane było z adaptacją pałacu na hotel. Dawny regularny ogród znajdujący się przed pałacem ma obecnie charakter arbotretum [Wieromiej 1976]. Znajduje się tu wiele pomnikowych okazów drzew i krzewów, dzięki czemu ogród należy do najciekawszych tego typu założeń na terenie Dolnego Śląska. Z elementów architektonicznych zachowały się do dzisiaj jedynie mur z przełomu XIX-XX w. z bramą główną o rozbudowanej formie z XVIII w. i bramką z początku XX w., a także taras z kamiennymi schodami i balustradą z XVIII w.

Nowa forma użytkowania zespołu pałacowo-parkowego, będącego od 2005 r. hotelem nawiązuje do sięgającej XVIII w. turystycznej tradycji doliny Białej Łądeckiej. Wpisuje się też w nową koncepcję szlaku kulturowego wiążącego historyczne parki w Żelaźnie, Odrzychowicach Kłodzkich, Trzebieszowicach i Radochowicach, eksponującego walory przyrodniczo-krajobrazowe doliny. W przypadku Trzebieszowic realizacja tego zamysłu wiąże się z przywróceniem parkowi górnemu cech historycznego układu kompozycyjnego z krzyżującymi się alejami,

a parkowi dolnemu cech rozplanowania krajobrazowego [Paprzycka 2007]³.

Podsumowanie

Conclusion

Trzy przywołane z przeszłości ogrody rezydencjonalne Hrabstwa Kłodzkiego – w Gorzanowie, Wilkanowie i Trzebieszowicach – sygnalizują zapomniane wartości kulturowe, ich bogactwo i różnorodność. Wartości te, przejawiające się w sztuce ogrodowej i architekturze krajobrazu, oparte są o uniwersalne europejskie wzory, ale też zawierają rodzime pierwiastki. Ogrody o różnorodnych, zmieniających się wraz z epokami, cechach stylistycznych i programach, wpisane harmonijnie w pejzaż ziemi kłodzkiej, potęgowały poczucie unikalności tego obszaru. Piękno sfery fizycznej regionu znalazło swój wyraz w twórczości artystycznej, co z kolei wiodło do powstania zjawiska regionalizmu w sferze społecznej. Ten mechanizm może służyć budowaniu poczucia tożsamości kolejnych generacji, dlatego tak ważne jest kultywowanie dziedzictwa materialnego i duchowego, jakie stanowią dawne założenia ogrodowe [Leniartek 2008].

Znajomość historycznych ogrodów nie musi wieść do bezpośredniego ich przywrócenia⁴, czy kreacji konserwatorskiej w krajobrazie kulturowym⁵. Może stanowić zachętę do własnych artystycznych poszukiwań

będących wyrazem sztuki i technologii współczesnej epoki. Ewolucja założeń rezydencjonalnych jest także potwierdzeniem roli właściciela, projektanta i odbiorcy w tworzeniu wizji przestrzeni geograficznej w drodze kreacji artystycznej, jak i poprzez nadawanie jej różnorodnych znaczeń. W tym zbiorowym przedsięwzięciu wytwarza się sfera symboliczna miejsca pozwalająca na identyfikację obszaru i podnoszenie jego atrakcyjności, co ma kapitalne znaczenie dla promocji Ziemi Kłodzkiej – Turystycznego Hrabstwa Sudetów⁶.

Mieczysław K. Leniartek

Wydział Turystyki w Kłodzku
Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”
we Wrocławiu
Department of Tourism, Kłodzko
College of Management „Edukacja” Wrocław

Przypisy

¹ Fundacja Monumenta Silesiae e.V. w Goerlitz, wałbrzyska delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu oraz Muzeum Ziemi Kłodzkiej w Kłodzku byli organizatorami w 2007 r. wystawy czasowej zatytułowanej „Zapomniana Arkadia. Pałace i parki dawnego Hrabstwa Kłodzkiego”; por. T. Nowicki, *Zapomniana Arkadia* [w:] „Na Szlaku”, nr 1 (98)/2007, s. 8.

² Kontynuacją tradycji teatralnej tego miejsca były wystawiane w parku w latach 20. do 30. XX w. masowe misteria pasyjne; por.: R. Duma, *Gorzanowskie misteria pasyjne z początku XX wieku* [w:] „Zeszyty Muzeum Filumenistycznego”, nr 1/2001, s. 23-24.

³ Miejsce to stało się znaczącym ośrodkiem kulturalnym, gdzie popularyzowana jest m.in. sztuka operowa. Przywrócone piękno trzebie-

szowickiego parku zainspirowało reżysera Jana Jakuba Kolskiego do nakręcenia w tym miejscu scen plenerowych do nowego filmu p.t. *Afonia i pszczoły*.

⁴ Przykładem odtwarzania historycznego kształtu przestrzeni jest rekonstrukcja barokowego ogrodu mieszczącego się na tyłach Zamku Królewskiego, dawnego pałacu Spaetgena we Wrocławiu, zakończona w 2008 r.

⁵ Wg Myczkowskiego: *kreacja konserwatorska to twórcza kontynuacja rozeznaczonych naukowo kanonów artystycznych i „ducha” dawnej kompozycji krajobrazu, poprzez działania konserwatorskie, rewitalizacyjne i kreatorские, w celu wzbogacenia jego walorów estetycznych i użytkowych*. Por.: Z. Myczkowski, *Kreacja konserwatorska w krajobrazie kulturowym* [w:] „Czasopismo Techniczne”, Wyd. PKr, z. 10/2007, s. 57-59.

⁶ Funkcje ochronne i kreacyjne obszaru ziemi kłodzkiej, w tym zabytkowych założeń rezydencjonalnych, mogłyby zapewnić pełnić park kulturowy, na wzór Parku Kulturowego Kotliny Jeleniogórskiej utworzonego w 2008 r.; por.: Z. Myczkowski, *Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków* [w:] „Ochrona Zabytków”, nr 2/1007, s. 105-116.

Literatura

1. Bogacz T., Cetwiński M., Kościk E., 1996, *Wrocławskie anegdoty*, Arboretum, Wrocław.
2. Duma R., 2001, *Gorzanowskie misteria pasyjne z początku XX wieku* [w:] *Zeszyty Muzeum Filumenistycznego*, nr 1/2001, s. 23-24.
3. Eysymontt K., 1968, *Studium historyczno-stylistyczne ogrodu i parku w Gorzanowie* (maszynopis), Zespół Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej PP PKZ Wrocław.

4. Eysymontt K., 1984a, *Studium historyczno-architektoniczne zespołu dworskiego w Trzebieszowicach* (maszynopis), Zespół Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej PP PKZ Wrocław.

5. Eysymontt K., 1984b, *Studium historyczno-stylistyczne ogrodów w Wilkanowie* (maszynopis), Zespół Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej PP PKZ Wrocław.

6. Eysymontt K., Kutzner M., *Studium historyczno-architektoniczne zespołu zamkowego w Gorzanowie* (maszynopis), Zespół Pracowni Dokumentacji Naukowo-Historycznej PP PKZ Wrocław.

7. Jałowiecki B., 1989, *Przestrzeń znacząca* [w:] „Przestrzeń znacząca. Studia socjologiczne” (red.) J. Wódz, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.

8. Kalinowski K. (red.), 1987, *Katalog rzeźby barokowej na Śląsku*, t. 1 – *Hrabstwo Kłodzkie*, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Zakład Historii Sztuki Nowożytności i Najnowszej, Poznań.

9. Leniartek M. K., 2008, *Historia tworzywem reżyserii przestrzeni turystycznej* [w:] (red.) M. K. Leniartek, „Eksploracja przestrzeni turystycznej”, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław, s. 57-73.

10. Lichaczow D., 1991, *Poezja ogrodów. O semantyce stylów ogrodowo-parkowych*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków.

11. Myczkowski Z., *Kreacja konserwatorska w krajobrazie kulturowym* [w:] „Czasopismo Techniczne”, Wyd. PKr, z. 10/2007, Architektura z. 5-A, s. 57-59.

12. Myczkowski Z., *Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków* [w:] „Ochrona Zabytków”, nr 2/1007, s. 105-116.

13. Nowicki T., *Zapomniana Arkadia* [w:] „Na Szlaku”, nr 1 (98)/2007.

14. Oniszczuk-Awiżeń K., Toczyńska-Rudysz K., 1998, *Związki Karola von Holteia z Ziemią Kłodzką* [w:] „Zeszyty Muzeum Ziemi Kłodzkiej”, Muzeum Ziemi Kłodzkiej, Kłodzko, s. 45-54.

15. Paprzycka A., 2007, *Rewaloryzacja krajobrazu w dolinie Białej Łądeckiej na odcinku od Żelazna do Radochowa* [w:] „Czasopismo Techniczne”, Wyd. PKr, z. 10/2007, Architektura z. 5-A, s. 68-70.

16. Staffa M., 1994, *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 15, Wyd. I-BIS, Wrocław.

17. Wieromiej T., 1976, *Ewidencja parku w Trzebieszowicach* (maszynopis), Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Ogrodnictwa, Zarząd Główny, Zespół Rzeczoznawców, Warszawa (źródło: biblioteka Muzeum Ziemi Kłodzkiej).